www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری

قاۋسىلقان قامجان

ئەدەب ۋە باللار ئەدەبىياتى

باللار تۇرمۇشى باللار ئەدەبىياتىنىڭ مەنبەسى، ئاساسلىق ئەكس ئەتتۈرۈش ئوبيېكتى. باللار ئەدەبىياتىنىڭ رولى ۋە مۇھىم ۋەزىپىسى باللارنىڭ ئەقلىي، ئەخلاقىي جەھەتتىن ساغلام تەربىيىلىنىپ، ئەتراپلىق يېتىلىشىگە ياردەم بېرىش ئۇلارنىڭ دۇنيانى، ئۆزلىرى ياشاۋاتقان ئىجتىمائىي مۇھىتنىكى تۈرلۈك ھادىسىلەرنى، ئىجابىي ۋە سەلبىي نەرسىلەرنى چۈشىنىش، پەرقلەندۈرۈشىگە ياردەم بېرىپ، مەنىۋى تۇرمۇشىنى بېيىتىشتىن ئىبارەت.

بىزگە مەلۇمكى، ھەرقايسى دەۋر، ھەرقايسى مىللەت باللار ئەدەبىياتىنىڭ ئاساسىنى قۇرغان ۋە ئۇنى تەرەققىي قىلدۇرغانلار چوڭلار، تېخمۇ ئېنىقراق قىلىپ ئېيتقاندا، شۇ دەۋر، شۇ مىللەتنىڭ يازغۇچى، شائىرلىرىدۇر.

باللار ئەدەبىياتى ئۇچۇن قان-تەرنى ئاققۇزۇپ، مول ھەم سۈپەتلىك مېۋە بېرىپ كېلىۋاتقان يازغۇچى، شائىرلار ھەممە دەۋر، ھەممە مىللەتتە بار. تۇرمۇشنىمۇھەممەت پەخرىدىن ئەنە شۇلارنىڭ بىرى. ئۇئۆزىنىڭ ئۆسمۇرلەر كۆڭلىگە ياققان جۇشقۇن، ئاھاڭدار، يۇمشاق، لىرىكىلىق، ئۆزىگە خاس ئۇسلۇبقا ئىگە شېئىرلىرى ئارقىلىق جامائەچىلىككە تونۇلغان باللار شائىرى. ئۇ قىرىق يىلغا يېقىن ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن ئۆتكەن مەنىلىك ھايات مۇساپىسى داۋامىدا بۇگۈنكى زامان ئۇيغۇر باللار ئەدەبىياتىنىڭ ئاساسىنى مۇستەھكەملەش ۋە ئۇنى راۋاجلاندۇرۇشقا كۆرۈنەرلىك تۆھپە قوشتى. شائىرنىڭ مەخسۇس باللارغا بېغىشلانغان تەملىك ۋە چۇچۇك ئىجادىيەت مېۋىلىرى يېڭى دەۋرىمىز ئۆسمۈرلىرىگە مەنىۋى كۈچ، ئېستېتىك زوق بېرىپ كەلدى.

شائىر تۇرسۇنمۇھەممەت پەخرىدىننىڭ باللار شېئىرلىرىدا باللار تۇرمۇشىدىكى ماھىيەتلىك تەرەپلەر ئۇلارنىڭ ئۆز پىسخىك ئالاھىدىلىكلىرىگە ئۇيغۇن ھالدا يورۇتۇلۇپ سەبىي قەلبلەردە دەسلەپكى قەدەمدە شەكىللەنگەن گۈزەل ئارزۇ-ئىستەكلەر، ۋەتەننى، ئىلىم-پەننى، ئەمگەكنى سۆيۈش، خەلقە سادىق بولۇش، ئومۇمنىڭ،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری

باشقىلارنىڭ مۇلكىنى ئاسراش، ئاتا-ئانىسىنى، ئوقۇتقۇچىلىرى، چوڭلارنى ھۆرمەتلەش، غايىلىك، ئەخلاقلىق، ئىنتىزامچان، بولۇش، تىرىشىپ ئۆگىنىپ كۈندىن-كۈنگە يۇقىرى ئۆرلەش قاتارلىقلار يارقىن ئىپادىلەنگەن.

شائىر تۇرسۇنمۇھەممەت پەخرىدىننىڭ باللارغا بېغىشلانغان باللارنىڭ كۆڭلىگە ياقىدىغان شۇنداق ياخشى شېئىرلارنى يازالىشىدىكى ئاساسلىق سەۋەبلەرنى شائىرنىڭ باللار تۇرمۇشى بىلەن پىششىق تونۇشقانلىقى، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىنى ئۆز مەنتىقىسى بويىچە ئەكس ئەتتۈرۈش جەھەتتە مۇۋاپىق شەكىلنى تاللاپ، پىشقان بەدىئىي ماھارەت بىلەن ئۆزگىچە ئۇسلۇبنى شەكىللەندۈرگەنلىكىدىن ئىزدەشكە توغرا كېلىدۇ. ئۇنىڭ شېئىرلىرىنىڭ تولىسى كىتابخانلارغا گويا باللارنىڭ ئۆز ئاغزىدىن، ئۆز تەپەككۇرى، ئۆز تەسەۋۋۇرىدىن كۆچۈرۈۋېلىنغاندەك، ئۆز ئېڭى، ئۆز چۈشەنچىسى بويىچە ئۆزلەشتۈرۈلۈپ ئىجاد قىلىنغاندەك تۇيغۇنى بېرىدۇ. ئەگەر بىز شېئىرلىرىنىڭ بېشىدىكى ئاپتورنىڭ ئىسمىنى نەزەردىن ساقىت قىلىپ، ئەسەرنىڭ ئۆزىنى ئوقۇيدىغان بولساق، باللارنىڭ ئۆز قەلىمى بىلەن يېزىلغان شېئىرلىرىدەك ھېس قىلىمىز. بۇ شېئىرلاردا باللارنىڭ تۇرمۇشى، ئارزۇ-ئىستەكلىرى، ھېس-تۇيغۇسى، پسىخىك خۇسۇسىيەتلىرى چىنلىق بىلەن ئەكس ئەتتۈرۈلگەن.

تۇرسۇنمۇھەممەت پەخرىدىننىڭ باللار شېئىرلىرىنىڭ تېما مەنبەسى باي ھەم كەڭ، رەڭدار، ئىپادىلەش شەكىللىرى كۆپ خىل، ئۇلاردا باللار شېئىرىيىتىدە بولۇشقا تېگىشلىك ئامىللار تولۇق ئىپادىسىنى تاپقان «مېنىڭ جان دوستۇم» شائىرنىڭ ياشلىق دەۋرىدە يازغان شېئىرلىرىدىن بىرى. بۇ شېئىردا ئاپتور ئۆسمۈرلەرنىڭ باللىق ئارزۇلىرىنى، كىتابخومارلىقىنى ئەكس ئەتتۈرگەن.

«كىمكى ئۇنى دوست تۇتسا،
ئەسقاتىدۇ ھەر جايدا.
ئەسلا ھاردىم دېمەيدۇ،
يەتكۈزىدۇ كۆپ پايدا.
... ...
زوقلىنىسەن سۆزلىسە،
ئېغىزى يوق، يا كۆزى.
ئەقىل قوشار ئەقلىگە
قەن-ناۋاتتەك ھەر سۆزى.»

يۇقىرىقى مىسرالاردا ئىپادىلەنگەن مەزمۇننى باللار بىر قېتىم ئوقۇپلا چۈشىنىپ ئالالايدۇ. بۇنىڭدىكى سەۋەب، ئاددىي شەكىل، راۋان تىل ئارقىلىق يەڭگىل ئوقۇمدىكى

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری

مەزمۇننىڭ رېتىم، قاپىيەلەرگە چۈشۈرۈلۈپ ئىپادىلەنگەنلىكىدۇر.

شائىر ئۆز ئوبيېكتىنىڭ ئەمەلىيىتىگە بېقىپ مۇھاكىمە قىلىش، ئوخشىتىش، جانلاندۇرۇشتەك ئىستىلىستىكىلىق ۋاستىلەرنى قوللىنىپ، شېئىرنىڭ ئىلمىيلىك، بەدىئىيلىك جەھەتلەردىكى سەۋىيىسىنى ئۆستۈرگەن. ئالايلى، كىتاب «ھەممە ئىلىم ـ ھېكمەتنىڭ مەنبەسى»، «ئۇ، بىلمىگەننى بىلدۈرىدۇ»، «ئەسقاتىدۇ ھەر جايدا»، «بۇ دوستىنى پۈتۈن يەر يۈزى بىلىدۇ» دېگەن مىسرالاردا چوڭقۇر پەلسەپىۋى پىكىر. مول مەزمۇن، ئىلمىي تۇنۇش. ئالغان مۇلاھىزىلەر بار. مەلۇمكى، بالىلارنى مەلۇم نىشانىنى كۆزلەپ تەربىيىلەشنىڭ دەسلەپكى قەدىمى ئالدى بىلەن ئۇلارنىڭ ئېڭىغا مەرىپەتپەرۋەرلىك ئىدىيىسىنى سىڭدۈرۈشتىن باشلىنىدۇ. مانا بۇ بالىلار ئەدەبىياتى ئىجادىيىتىدە ئالاھىدە ئورۇن تۇتۇپ كەلگەن مۇھىم تېما.

«يۇرۇڭلار دوستلار مەكتەپكە»، «سالام مەكتىپىم»، «پەنگە يۇرۇش قوشقى» قاتارلىق شېئىرلار ئەنە شۇنداق تېمىلاردا يېزىلغان.

«ئەلاچى سىنىپ» ناملىق شېئىردا ئاكا ـ ئۇكا ئىككى بالىنىڭ ئۆزئارا سۆھبىتى دىئالوگ ئارقىلىق ئىپادىلەنگەن.

«سىنىپىمىز ھەر قاچان
تۇرار تازا يوپ ـ يورۇق.
جاي ـ جايىدا ئۇستەل، بور،
پارتىلىرى رەت تولۇق.»

بۇ بالىلار ئۆز قوللىرى بىلەن بەرپا قىلغان ئازادە، كۆڭۈللۈك ئۆگىنىش مۇھىتىنىڭ ئوبرازلىق تەسۋىرىدۇر.

ئانا تەبىئەت بىلەن كىشىلىك تۇرمۇشنىڭ مۇناسىۋىتى نۇقتىسىدىن قارىغاندا، مۇھىتنى بۇزىدىغانمۇ، بۇلغايدىغانمۇ ئادەم. مۇھىتنى تۈزەلەيدىغانمۇ، گۈزەللەشتۈرىدىغانمۇ ئادەم. مۇھىتنىڭ كۆڭۈللۈك ياكى كۆڭۈلسىز بولۇشى، پاكىز ياكى پاسكىنا بولۇشى كىشىلەرنىڭ مەدەنىيىتىنىڭ، ئەخلاق، پەزىلىتىنىڭ قانداق بولۇشى بىلەن مۇناسىۋەتلىك. بۇ شېئىرنى ئوقۇغان كىتابخانلارنىڭ كۆز ئالدىغا شۇ گۈزەل مۇھىتى يەرپا قىلغان گۈزەل، يۇمران قەلبلەرنىڭ ئوبرازى كەلمەسلىكى مۇمكىن ئەمەس.

شائىر شېئىردا يەنمۇ ئىلگىرىلەپ:

«دەرسكە زىل چالغاندا،
ئولتۇرىمىز جىم بولۇپ.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

مۇئەللىمەر كىرگەندە،
ھۇرمەتلەيمىز تىك تۇرۇپ.
مېھرى بىلەن مۇئەللىم.
سالام دەيدۇ زوقلىنىپ.
زېھىن قويۇپ تىرىشىپ،
ئوقۇيمىز بىز روھلىنىپ.»

دەپ تەسۋىرلەيدۇ.

بۇ مىسرالاردا بىلىمگە تەشنا تىرىشچان ئوماق بالىلار بىلەن كۆيۈمچان، تەلەپچان باغۋەنلەرنىڭ ئىللىق مۇناسىۋىتى، مېھرى-شەپقىتى جانلىق ئىپادىلەنگەن.

« يول چېتىدە يۇرىمىز،
ئۆيىمىزگە يانغاندا،
ئىسلىمايمىز ھارۇلار،
ماشىنىلار ماڭغاندا،
بىزدە يوقتۇر كېچىكىش،
ئۇرۇشۇش-تالاش ئەھۋاللار،
بولغاچ دوستلۇق ئىناقلىق،
خۇشال بىزنىڭ بالىلار.»

بۇ مىسرالاردا بالىلار خاراكتېرى ئۆز تىلى، ئۆز ھېسسىياتى، مىجەز-خۇلقىغا ماسلاشتۇرۇلغان ھالدا تەبىئى ھەم يېقىملىق، يېغىنچاق ھەم ئوبرازلىق گەۋدىلەندۈرۈلگەن.

باشلانغۇچ مەكتەپ ھاياتى بالىلار ئۈچۈن ئېيتقاندا، ئۇلارنى ئاڭسىزلىقتىن ئاڭلىلىققا يېتەكلەش، زېھنى-كۆچىنى ئۆگىنىشكە قارىتىشقا ئادەتلەندۈرۈش باسقۇچى ھېسابلىنىدۇ. تەكشى قەدەم، مۇستەھكەم ئىرادە بىرلىكىدە پارلاق مەنزىلنى بويلاپ ئالغا ئىلگىرىلەشنىڭ ئۇلگىسىنى يارىتىقان «ئەلاچى سىنىپ» ناملىق شېئىردا بالىلارنىڭ كوللېكتىپ پائالىيىتى جانلىق ئىپادىلەنگەن. «مەكتىپىمىز مەيدانى» ناملىق شېئىردا كىچىك دوستلارنى جەلپ قىلىش رولىنى ئويناۋاتقان، ئۇلارنىڭ جۇشقۇن روھلۇق، شاد-خۇرام كەيپىياتىغا تەسىر كۆرسىتىۋاتقان يەنە بىر مۇھىم ئامىل — دەرستىن سىرتقى كۆڭۈللۈك تۇرمۇش مەنزىرىلىرى تەسىرلىك سىزىلغان.

« ئۇندا ئۆتەر تەنەرىكەت،
بەيگىلىرى جۇشقۇنلۇق.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

مەنىلىك شاد ئۈيۈنلار،
بېغىشلايدۇ دىلغا زوق.
كۆچەت تىكىپ مەيدانىنى،
كۆكەرتىمىز ئاسرايمىز.
گۈزەل مەكتەپ قويىندا،
ئۆم بەختيار ياشايمىز.
ئوبدان ئوقۇپ دەم ئېلىپ،
ئۆتەر هايات يېڭىچە،
شۇنداق ئاۋات هەمىشە.»

مانا بۇ بىزدىن هېچقانداق ئىزاھ تەلەپ قىلمايدىغان هەقىقىي باللار ناخشىسىدۇر.

باللار ئەدەبىياتىنى چۈشىنىش ۋە ئۇنى تەتقىق قىلىش، باللار ئەدەبىياتى ئەسەرلىرىنى ئىجاد قىلىش ئۈچۈن باللارنىڭ پسىخىك خۇسۇسىيىتىنى، خاراكتېر ئۆزگىچىلىكلىرىنى، تۇرمۇش ئادەتلىرىنى پۇختا ئىگىلەش كېرەك. ئاندىن قالسا باللار ئاسان قوبۇل قىلالايدىغان يېنىك شەكىللەرنى، ئىپادىلەش ئۇسۇللىرىنى، تىلنى ياخشى تاللاش لازىم.

تۇرسۇنمۇھەممەت پەخرىدىننىڭ يۇقىرىدا دېيىلگەندەك باللارنىڭ ئويى، تەسەۋۋۇرى، هېسسىياتى، تىلى بويىچە يېزىلغان شېئىرلاردىن باشقا بۇاستە باللارغا بېغىشلاپ يېزىلغان شېئىرلارمۇ بەلگىلىك ئورۇننى ئىگىلىگەن. «ئىنمىنىڭ ئارزۇسىنى» ناملىق شېئىرى بۇنىڭ مىسالىدۇر. بۇ شېئىرنىڭ ئالدىنقى قىسمىدا «مەن» نىڭ ئاغزىدىن ئىنىسىنىڭ تەسىرلىك ئىش-پائالىيەتلىرى ئىخچام بايان قىلىنسا، شېئىرنىڭ كېيىنكى قىسمىدا «مەن» نىڭ ئىنىسىگە بولغان ئامراقلىقى كۈچلۈك هاياجان بىلەن ئىزهار قىلىنىدۇ.

«ئەخمەت دەپ بىر ئىنىم بار،
سۆزلەپ بېرەي مەن سىزگە.
يۈرەر پاكىز هەم رەتلىك،
ياقار قىلىقى بىزگە.
تېخى مەكتەپ كۆرمىگەن،
ئەمدى كىردى ئالتىگە،
تاپشۇرۇلسا بىرەر ئىش،
قالدۇرمايدۇ ئەتىگە»

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

دەپ كىچىك دوست ئەخمەتنىڭ پاكىز، رەتلىك كىينىگەن، قۇلىقى يۇمشاق، قىلىقى تاتلىق، مىجەزى يېقىملىق، قىياپىتى ئۇماق بىر خىل خاسلىق ئالاھىدىلىكى تەسۋىرلەنسە، كەينىدىنلا:

« قېرىنداشنى چىڭ تۇتۇپ،
ئولتۇرۇشى بىر ئەپلىك.
ھەرپ، رەقەم ئۆگەنسە،
يېزىپ چىقار بەك رەتلىك.
كېلىپ زوقۇم ئۇنىڭغا.
دېسەم نېمە بولسەن.
شەپكىسىنى تۈزەپ ئۇ،
دەيدۇ ئەسكەر بولمەن.»

دېگەن مىسرالار ئارقىلىق ئەخمەتنىڭ زېرەكلىكى، تىرىشچانلىقى، دەسلەپكى قەدەمدە شەكىللىنىشكە باشلىغان غايىۋى ئارزۇسى قاتارلىقلار ئىپادىلەنگەن.

ئەدەبىي ئەسەرلەردە چوڭلار بىلەن بالىلارنىڭ تۇرمۇشىنى ئەكس ئەتتۈرۈشتە زور پەرق بولغىنىغا ئوخشاش ئوقۇۋاتقان بالىلار بىلەن مەكتەپ يېشىغا توشمىغان بالىلارنىڭ تۇرمۇشىنى ئەكس ئەتتۈرۈش ئوتتۇرىسىدىمۇ مۇئەييەن پەرق بولىدۇ. ئوقۇش يېشىدىكى بالىلارنىڭ ئارزۇسى، پىكىر يۈرگۈزۈش، چۈشىنىش، ئۆزلەشتۈرۈش، پەرق ئېتىشىدە خېلى ئىلگىرىلەش بولىدۇ. ئۇلارنىڭ ئېڭىدا ئويغىنىش ھاسىل بولۇش بىلەن تەڭلا ئۆگىنىشكە بېرىلىدۇ. ئۇلارنىڭ كاللىسىدا، غايىۋى دۇنياسىدا ئالىم، ئېنژېنىر، ئاگرونوم، دوختۇر، يازغۇچى، لېيۇتچىك بولۇش ئىشتىياقى قوزغىلىدۇ. لېكىن، مەكتەپ يېشىغا يەتمىگەن بالىلار بۇنداق ئىشلارنى تېخى ئويلاشقا ئۇلگۈرەلمەيدۇ.

راستچىللىق ۋە ئىخلاسمەنلىك،
ئەجرىسىدۇر تەر دېگەن.
تەر تۆكۈشتىن قورقمانغا،
ئىززەت-ھۆرمەت نەدىكەن.
ئوغلۇم كىچىك بولساڭمۇ
ھەربىكە تلىرىڭ جايىدا.
پاراسىتىڭ، زېھنىڭدىن،
تاڭ قالمەن گاھىدا.
ئوقۇشلىرىڭ بەك ياخشى

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب تورى
ئەۋلاد گۇرۇپپىسى

هەتتا ئىشىڭ، قىلىقىڭ.
شۇڭا يىگىت دېمەسكە
قانداق چىدايدۇ دىلىم.»
(« ئوغلۇمنىڭ سوئالىغا » دىن)

مەيلى چوڭ ياكى كىچىك بولسۇن، كىشىلەرنىڭ ئەقىل-پاراسىتى، زېھنىي كۈچى، ئويلاش، مۇلاھىزە يۈرگۈزۈش، پىكىر قىلىش ئىقتىدارى ئۇلارنىڭ يېشى، جىسمانىي جەھەتتىكى پەرقى بىلەن ئۆلچەنمەيدۇ. دەرۋەقە « بالا » دېگەن ئۇقۇم بىلەن « يىگىت » دېگەن ئۇقۇمنىڭ ئوتتۇرىسىدا خېلى پەرق بار. چۈنكى « بالا » دېگەن ئۇقۇم پەقەت بالىغىلا قارىتىلغان. « يىگىت » دېگەن ئۇقۇمغا كەلسەك ئۇ، بالىلىق دەۋرىدىن ئۆتكەن ياشلارغا قارىتىلغان. دېمەك، يۇقىرىقى « ئوغلۇمنىڭ سوئالىغا » ناملىق شېئىردا شائىر دادىنىڭ بالىسىنى قاپسى ئالاھىدىلىكىگە قاراپ « يىگىت » قاتارىغا كىرگۈزۈلگەنلىكى، بالا بولسا: « مەن تېخى بالا تۇرسام نېمە ئۈچۈن يوغان ئادەملەر قاتارىغا ئۆتۈپ قالدىم؟! » دەپ دادىسىغا سوئال قويۇپ تۇرۇۋالغانلىقىدىن ئىبارەت تۈگۈننى ناھايىتى ئۇستىلىق بىلەن يېشىپ بەرگەن. ئۇ بولسىمۇ بالا ياش جەھەتتە ئەمەس، ئەقىل جەھەتتە « يىگىت » لىك دەرىجىسىگە يېتىپ قالغانلىقىدىن ئىبارەت. بۇ يەردە شائىر ئۆزى تەسۋىرلەۋاتقان ئوبيېكتنىڭ ئەقىل جەھەتتىن يېتىلىپ قالغانلىقىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن « يىگىت » دېگەن ئۇقۇمنى ئوبرازلىق مەنىدە قوللانغان.

بىۋاسىتە بالىلار تىلىدا يېزىلغان شېئىرلاردا بولسۇن ياكى بالىلارغا بېغىشلاپ يېزىلغان شېئىرلار بولسۇن، پىكىر، ھېسسىيات بولىدۇ. بەزىلىرىدە كونكرېت تەپسىلاتلار تەسۋىرى ھەتتا سيۇژىتمۇ بولىدۇ. بۇلارنىڭ قانداق ئىپادىلىنىشى بالىلارنىڭ سەۋىيىسى، بىلىم ئىقتىدارى بىلەن چەكلىنىدۇ. بالىلار ئەدەبىياتى ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللانغاندا بۇ نوقتىغا ئالاھىدە ئېتىبار بېرىشى كېرەك. بۇنىڭغا ئەمەل قىلىنمىغاندا شېئىرنىڭ ئىدىيىۋىلىك ۋە بەدىئىيلىك جەھەتتىكى مۇۋەپپەقىيەتلىرىنىڭ قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ئۇ، بالىلار ئەدەبىياتىغا كىرمەيدۇ. ئىشلىتىلگەن تىلىنىڭ جانلىق، ئوبرازلىق، گۈزەل، ئەسەر قۇرۇلمىسىنىڭ باغلىنىشلىق بولۇشى، مەزمۇنىنىڭ ئېنىق، چۈشىنىشلىك ئىپادىلىنىشى، ھېسسىياتنىڭ تەسىرلىك ئىزھار قىلىنىشى قاتارلىقلار ئەدەبىي ئەسەرنىڭ ھەممىسىگە قويىلىدىغان ئورتاق تەلىپ، بالىلار ئەدەبىياتىغا دائىر ئەسەرلەرمۇ بۇنىڭ سىرتىدا ئەمەس.

بالىلارغا ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىسى بېرىپ، پاك قەلبىگە بۇ روھنى سىڭدۈرۈشمۇ بالىلار ئەدەبىياتىنىڭ مۇھىم ۋەزىپىلىرىدىن بىرى. شائىر تۇرسۇنمۇھەممەت پەخرىدىننىڭ بالىلار شېئىرلىرىدا ۋەتەن، ئانا يۇرت مەدھىيىلەنگەن شېئىرلارمۇ خېلى بار. ئۇ « ۋەتەن ھەققىدە قوشاق » ناملىق شېئىرىدا:

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

« بىزنىڭ ۋەتەن جۇڭخۇانىڭ
پەسلى دائىم گۈل-چىمەن.
شەرپىنى-مېھرىنى
مەدھىيلەيمەن زوق بىلەن.
ۋەتىنىمنىڭ تۈپرىقى
ئوپۇق بويلاپ سوزۇلغان،
خەلقى باتۇر ئەمگەكچان،
دۇنياغا تونۇلغان »

دەپ دەۋرىمىز باللىرىنىڭ ۋەتەن-خەلقە ۋە ۋەتەننىڭ گۈزەل تاغ-دەريالىرى ھەم ئەۋزەل شارائىتىغا بولغان مۇھەببىتى چەكسىز سۆيۈنۈشى، پەخىرلىنىش تويغۇسى ئىپادىلەنگەن.

« نۇرلۇق قۇياشلىق قۇچقىدا
كۈچ-قۇۋۋەتكە تولدى قەلبىم.
ئازاد-ئاۋات ھۆر قوينۇڭدا
ئۆسمەكتىمەن ئېلىپ تەلىم.
ئۆرلە ۋەتەن، يۈكسەل يەنە،
ھەر بىر غەلبە بەختىم.
ئەلا ئوقۇپ سېنىڭ ئۈچۈن
تۆھپە قوشۇش ئەھدىم مېنىڭ.»
(« ئۇلۇغ ۋەتەن » دىن)

كىشلەرنىڭ ۋەتەنگە بولغان مۇھەببىتى قانچىلىك چوڭقۇر بولىدىكەن، ۋەتەن ئۈچۈن خىزمەت قىلىش، ۋەتەننى گۈللەندۈرۈش ئىرادىسىمۇ شۇنداق كۈچلۈك بولىدۇ. يوقۇرىدىكى مىسرالاردا شائىر ئازاد زامان، بەختىيار ھايات قۇچقىدا ئەركىن ئۆسۈپ يېتىلىۋاتقان ئۆسمۈرلەرنىڭ قەلب قاتلىمىدىن ئۇرغۇپ چىققان ئوتلۇق ھېسسىياتى، ئۇلارنىڭ كەلگۈسىدە ۋەتەننى گۈللەندۈرۈش يولىدىكى تۆھپىكارلاردىن بولۇش ئىرادىسىنى گەۋدىلەندۈرگەن.

ئاتا-ئانىلارنىڭ باللاردىن كۈتكەن ئۈمىدى، تىلىكىنى باللارنىڭ ئاتا-ئانىلارغا بولغان مۇھەببىتىنى، سادىقە تەمەنلىكىنى ئىپادىلەشمۇ باللار ئەدەبىياتىنىڭ مۇھىم ۋەزىپىلىرىنىڭ بىرى. بۇ نوقتىنى بىز شائىرنىڭ « مېھرىبان ئانا » دېگەن شېئىرىدىن ئېنىق كۆرۈۋالالايمىز.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

ئۇنىڭدا:

«قەلبىڭ كۆندەك ئىللىق، ئىسسىق،
مېھرىبانىم، جېنىم ئانا.
سېنى دېسەم ئۆركەش ياساپ،
ئابقار دىلدىن مېھرىم ساڭا.
جان كۆيدۈرۈپ باقتىڭ مېنى،
ئۆستۈم ساغلام يىلدىن يىلغا.
گۈزەل هايات ئارزۇسىنى
چىراغ قىلىپ ياقتىڭ دىلغا.
هايات ماڭا قۇچاق ئاچتى،
قارا، بالاڭ سەپتە مانا.
ئەھدىم: ياشلىق باهارىمنى
تەقدىم قىلىش ئەلگە ئانا»

دەپ ئاناڭ قەلبىنى چۈشەنگەن، ئانا قەدىرىگە يەتكەن بالىلارنىڭ ئانىغا بولغان مۇھەببىتى، ئانا ئالدىدىكى ئەھدى ئىزهار قىلىنغان.

ئاتاقلىق بالىلار شائىرى تۇرسۇنمۇھەممەت پەخرىدىن شېئىرلىرىدا يەنە مەلۇم سىيۇژىت بىلەن يېزىلغان شېئىرلارمۇ خېلى ئۇچرايدۇ. بۇلار «رۇستەمنىڭ بىر كۈنى»، «خەت»، «تۇنجىسى ۋە كەنجىسى»، «جاسارەت ناخشىسى»، «رەھمەت سىزگە پىئونېر» قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. «رەھمەت سىزگە پىئونېر» دە مۇنداق بىر قىزنىڭ ۋەقە بايان قىلىنىدۇ.

كۈن ئۇپۇقتا باش قويغان مەزگىل. مەكتەپتىن كەچرەك يېنىپ، مەزىرىسى كۆركەم ئورمانلىق ئارىسىدىكى مەھەللىنى ئارلاپ ئۆيگە قايتىپ كېلىۋاتقان پىئونېر قىز هۆرىخان يولدىن بىر پورتماننى تېپىۋالىدۇ. ئۇنى قولىغا ئېلىپ، بۇنىڭ ئىگىسى كىم بولغىيدى، شۇ تاپتا ئۇ راسا تىت-تىت بولۇۋاتقاندۇ-هە؟! بىرەم كۈتەي، بەلكىم ئىزدەپ كېلىپمۇ قالار، دەپ ئويلاپ خېلى ۋاقىتچە ساقلايدۇ. لېكىن هېچقانداق ئادەمنىڭ قارىسى كۆرۈنمەيدۇ. قاراڭغۇ چۈشكەندىن كېيىن ئۇ ئۆيگە كېلىپ بۇ ئەھۋالنى ئانىسىغا سۆزلەپ بېرىدۇ. ئۆيدىكىلەر پورتماننى ئېچىپ كۆرىدۇ. ئۇنىڭ ئىچىدىن نۇرغۇن نەق پۇل، بىلەت، هۆججەت قاتارلىق نەرسىلەر چىقىدۇ. ئانىسى: «بالام! بۇ نەرسىلەرنى قانداق قىلماقچىسەن؟» دەپ سورىغاندا قىز دەرهال: «ئەتە مەكتەپ رەھبەرلىكىگە تاپشۇرۇپ بېرىشىم كېرەك» دەپ جاۋاب بېرىدۇ. ئەتىسى ئۇ مەكتەپكە بېرىپلا پورتماننى مەكتەپ رەھبەرلىكىگە تاپشۇرىدۇپ ئاردىن ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئۇنىڭ ئىگىسى كېلىپ يىتىۋرۇپ قويغان پورتماننى ساق-سالامەت تاپشۇرۇۋالىدۇ ۋە هۆرىخانغا رەھمەت

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری

ئېيتىدۇ. شائىر بۇ شېئىردا باللار ئوقۇغان هامان ئېسىدە تۇتۇپ ئالالايدىغان كىچىككىنە ۋەقەنى تۇز لىنىيە بويىچە قانات يايدۇرۇپ بايان قىلىش ئارقىلىق ئۇلگىلىك پىئونېر هۆرىخانىنىڭ خاراكتېرىگە مۇجەسسەملەنگەن دەۋرىمىز باللىرىغا خاس ئالىيجانابلىقنى مەدهىيىلىگەن.

باللارنى ئەمگەكنى سۆيۈشكە، ئەمگەك مېۋىلىرىنى قەدىرلەشكە يېتەكلەش، ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدىدا خەلقنىڭ ئەمگەكچانلىق روهىنى چېچەكلىتىشمۇ باللار ئەدەبىياتىنىڭ مۇهىم بىر تېمىسىدۇر. «پەردە» ناملىق ئېپىك شېئىر مانا شۇنداق تېمىدا يېزىلغان.

باللار ئەدەبىياتىغا تەۋە ئەسەرلەردە باللار تۇرمۇشىدىكى ئىجابىي نەرسىلەر ياكى ئىجابىي پېرسوناژلار ئوبرازىنى يارىتىش ئارقىلىق ئۇلارنى تەربىيىلەشكە كۆڭۈل بۆلۈنۈپلا قالماستىن يەنە باللار تۇرمۇشى ياكى ئۇلارنىڭ مىجەز-خاراكتېرىدىكى بولمىغۇر قىلىقلارنى كۆرسىتىپ بېرىش، تەنقىدلەش يولى بىلەن ئۇلارنى يامان ئىش، ناچار ئىللەتتىن يىرگەندۈرۈش ئارقىلىقمۇ تەربىيىلەش مەقسىتىگە يەتكىلى بولىدۇ. بۇ ئاستە باللار قەلبى بىلەن باغلانغان شائىر قەلىمىدىن تۆرەلگەن «تۇغمىنىڭ زارى»، «سىيىت ئۇيالدى»، «ئېيتىڭلارچۇ؟ توغرىمۇ»، «ياردەم»، «غۇۋا» قاتارلىق شېئىرلار ئاشۇنداق مۇددىئادا يېزىلغان ئەسەرلەردۇر. بۇ يەردە شۇنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىشىمىز لازىمكى، چوڭلارنىڭ بولمىغۇر تەرەپلىرىگە تەدبىقلاپ يېزىلغان پاش قىلىش، تەنقىدلەش خاراكتېرىدىكى ئەسەرلەر بىلەن باللارنىڭ ۋۇجۇدىدىكى ئىللەتلەرنى تەنقىد قىلىش مەقسىتىدە يېزىلغان ئەسەرلەر مەزمۇننى ئىپادىلەش ئۇسۇلى، تىل ئىشلىتىش قاتارلىق جەهەتلەردە روشەن پەرقلىنىدۇ. يەنى چوڭلار ئۈچۈن يېزىلغان بۇنداق شېئىرلاردا تىل ناهايىتى ئۆتكۈر، ئاچچىق هەم كىنايىلىك بولىدۇ. ئەسەرنىڭ پاش قىلىش خاراكتېرى كۈچلۈك بولىدۇ. باللارغا بېغىشلاپ يېزىلغان بۇنداق خاراكتېردىكى شېئىرلاردا بولسا، راۋان، چۈشىنىشلىك بولغان باللار تىلى ئارقىلىق ــ ساقلانغان، سادىر بولغان مەسىلىنىڭ ئۆزى پاش قىلىنىدۇ، تەنقىد قىلىنىدۇ. ئۇنىڭ يامان ئاقىۋىتى، تۇزىتىش ئۇسۇللىرى ۋە ئەڭ ئاخىرقى نەتىجىسى ئېنىق كۆرسىتىپ بېرىلىدۇ.

يېقىنقى ئېيتقاندا، پېشقەدەم باللار شائىرى تۇرسۇنمەهەمەت پەخرىدىنىڭ باللار ئەدەبىياتى ئىجادىيىتىدىكى مۇۋەپپەقىيەتلىرى بىزنىڭ قەدىرلىشىمىزگە، مۇناسىپ باها بېرىشىمىزگە ۋە ئەستايىدىل تەتقىق قىلىشىمىزغا ئەرزىيدۇ.

مەسئۇل مۇهەررىر خاسىيەت ئەمەت